

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2009 metai

1

LI
LEIDYKLA

Vilnius 2010

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2009

1

Vilnius 2010

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2009

1

Vilnius 2010

UDK 947.45
Li 237

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA

NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS
Vilniaus universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKAUSKAS
Lenkijos MA istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Nordost-Institut Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2010
© Straipsnių autoriai, 2010

IN MEMORIAM

STANISLOVAS LAZUTKA (1923 05 07 – 2009 07 06)

2009 m. liepos 6 d. mirė Stanislovas Lazutka, žmogus, palikęs gilius ir prieštarigus pėdsakus Lietuvos gyvenime. Ta aplinkybė, kad 1923 m. gegužės 7 d. gimęs Rusijoje, Novosibirsko srities Baisogalos kaime, 1883–1885 m. įkurtame geresnio gyvenimo Sibire ieškojusių kolonistų iš Lietuvos, S. Lazutka į Lietuvą pirmą kartą atvyko 1944 m. Raudonosios armijos gretose, tarsi užprogramavo jo vietą Lietuvos gyvenime. Antrojo pasaulinio kario dalyvis į Lietuvą atvyko persiėmęs sovietine ideologija ir visą gyvenimą jautėsi esąs Lietuvos išlaisvinimo iš hitlerinės okupacijos gniaužtų, sovietų valdžios kūrimo ir stiprinimo dalyvis, privalantis

Lietuvoje skleisti, tvirtinti ir saugoti tą sovietinę ideologiją. Nuo 1945 m. jis buvo Sovietų Sąjungos komunistų partijos narys ir tokiu idėjiškai išliko net žlugus Sovietų Sąjungai.

Dar nebaigęs Vilniaus universiteto (baigė 1950 m.) S. Lazutka pradėjo jame dėstyti ir su 1952–1959 m. pertrauka dėstė iki 2000 m. 1958 m. baigė Visuomenės mokslų akademiją prie SSKP centro komiteto Maskvoje. Ten parašė Lietuvos būklės 1863 m. sukilimo išvakarėse tyrinėjimą ir įgijo tuometinį istorijos mokslų kandidato laipsnį. disertacijos pagrindu 1961 m. buvo paskelbta monografija „Революционная ситуация в Литве в 1859–1862 гг.“

Bet šiuo gyvenimo laikotarpiu su mokslo siekimo ir mokslinio darbo interesais konkuravo darbas partinėse ir administracinėse kompartijos pareigose. 1951–1954 m. S. Lazutka dirbo Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto mokslo ir kultūros skyriaus vedėju, iki 1963 m. su pertraukomis buvo kandidatas į Centro komiteto narius ar jo narys, 1959–1963 m. buvo Vilniaus universiteto prorektorius. Lietuvos humanitarų atmintyje ar Lietuvos istorijos mokslo būklės sovietmečiu tyrinėtojų darbuose gana dažnai sutinkama S. Lazutkos pavardė. Jis pristatomas kaip kalbamo laikotarpio

įvairių sovietų valdžios ideologinio ir organizacinio spaudimo priemonių vykdytojas, kovotojas su nacionalizmo ir buržuazinės ideologijos apraiškomis istorikų, filologų ir kitų humanitarų darbe, jo pavardė nuolat šmėkščioja prisimenant Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedros išdraskymą 1958–1959 m.

XX a. septintojo dešimtmečio pabaigoje S. Lazutka pasinėrė į mokslo ir mokslo organizavimo darbą. Jis ėmėsi pats tirti Pirmąjį Lietuvos Statutą ir Vilniaus universitete burti šio itin svarbaus Lietuvos istorijos paminklo tyrinėtojų ir skelbėjų grupę, iki gyvenimo pabaigos buvo jos formalus ir idėjinis vadovas. S. Lazutka buvo monografijų „I Литовский Статут – феодальный кодекс Великого Княжества Литовского“ (1973 m.), „Lietuvos statutai, jų kūrėjai ir epocha“ (1994 m.), „Leonas Sapiega“ (1998 m.) autorius, bet daugiausia nuveikė pats rengdamas ir telkdamas bendradarbius Pirmojo Lietuvos Statuto skelbimo darbams. Kartu su Edvardu Gudavičiumi, Irena Valikonyte ir kitais bendradarbiais S. Lazutka atliko Statuto nuorašų paleografinę ir tekstologinę analizę, parengė nuorašų faksimilių ir Statuto tekstų rusėnų, lotynų ir lenkų kalbomis publikacijas, jo vertimus į lietuvių ir rusų kalbas. Ir nors Pirmojo Lietuvos Statuto skelbimo darbų kompleksas liko neužbaigtas (tebetruksta Statuto skyrių bei straipsnių komentarų), S. Lazutkos ir jo suburtos grupės darbų rezultatas yra išpūdingas ir labai reikšmingas Lietuvos istorijos mokslo raidai. 1995 m. už Pirmojo Lietuvos Statuto tyrimus ir skelbimą S. Lazutkai kartu su E. Gudavičiumi buvo paskirta Lietuvos valstybės mokslo premija.

Kita mokslinio darbo sritis, kur S. Lazutka pasireiškė kaip tyrėjas ir organizatorius, buvo Lietuvos Metrikos knygų skelbimas Vilniaus universitete. Dirbdamas visus šiuos darbus S. Lazutka rėmėsi savo suburta istorikų grupe, buvo jos idėjinis vadovas ir net, galima sakyti, globėjas. Kartu negalima nutylėti nepakantumo oponentams, pasireiškėdavusio neproduktyviais ginčais ir veiksmais, lydėjusiais kad ir „statutinę“ polemiką su Vytautu Raudeliūnu, kontroversiškos pozicijos ilgoje Alberto Kojalavičiaus „Lietuvos istorijos“ skelbimo istorijoje.

Iki gyvenimo pabaigos nepaliovęs rūpintis Lietuvos Statutais bei kitais istorijos mokslo reikalais ir taip pat iki gyvenimo pabaigos visuomeninėje veikloje vadovavęsis sovietinės komunizmo atmainos idėjomis, ne kartą buvęs aktyvus lojalumo sovietams sergėtojas ir tuo pačiu metu sukūręs didelę išliekamąją vertę turinčius istorijos mokslo darbus, S. Lazutka nuėjo laikmečio sąlygotą, bet ir paties pasirinktą sudėtingą gyvenimo kelią, paliko gilius nevienareikšmius pėdsakus Lietuvos gyvenime.

Zigmantas K i a u p a